

บทวิจารณ์หนังสือ

เรื่อง “การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย”

เขียนโดย เสกสรรค์ ประเสริฐกุล

สตีเฟน ธนานิธิโชติ *

นำเรื่อง

ความวิตกกังวลต่อ 377 เสียงที่พรรคไทยรักไทยได้รับจากการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548 ทำให้เสียงเรียกหา “การเมืองภาคประชาชน” จากบรรดานักวิชาการ ตลอดจนนักวิเคราะห์วิจารณ์การเมืองกลับก้องกังวานขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

ไม่ว่าจะด้วยเสียงในท่วงทำนอง “ปลุกเร้า” ให้ภาคประชาชนตื่นขึ้นมาเป็นพลังการตรวจสอบจากภายนอกที่แข็งแกร่งทดแทนกลไกถ่วงดุลภายในจากฝ่ายค้าน ดังที่ ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ราษฎรอาวุโสออกมาวิพากษ์¹ หรือจะเป็นเสียงที่แผ่วไว้ด้วยท่าทียอมรับการเข้าสู่อำนาจบนความชอบธรรมที่พรรคไทยรักไทยได้รับจาก “เสียงสวรรค์” และเชื่อว่าประจักษ์สำหรับการตรวจสอบจากภาคประชาชนยังเปิดกว้าง โดยการทำงานร่วมกับองค์กรอิสระ ฝ่ายค้าน และสื่อมวลชนดังที่สุชุม เฉลยทรัพย์นำเสนอในบทความขนาดสั้นตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวันฉบับเดียวกัน²

การเลือกตั้งครั้งนี้ (โดยตั้งใจ) จึงอาจเป็นการเลือกตั้งครั้งที่ประชาชนไม่ได้เลือกพรรคประชาธิปัตย์มาเป็นพรรคฝ่ายค้าน เพื่อคานอำนาจ และตรวจสอบอำนาจ หากแต่ประชาชนเลือกพรรคไทยรักไทยเป็นรัฐบาล และก็เลือกตัวเอง (ประชาชน) เป็นฝ่ายค้าน ในความหมายที่ว่าประชาชนเลือกที่จะใช้ ‘การเมืองบนท้องถนน’ ในการต่อรองกับรัฐบาลที่มีเสียงข้างมาก³ หรือ (โดย

* นักวิชาการ สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า

¹ ดู “เสน่ห์ จามริก” ราษฎรอาวุโสวิพากษ์ พลังใจจะถ่วงดุล“ทักษิณ” **มติชน** (20 กุมภาพันธ์ 2548: 9)

² สุชุม เฉลยทรัพย์ เสนอบทความเรื่องถึงเวลา... “การเมืองภาคประชาชน” ต้องออกโรง ลงในหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2548 ในทำนองที่ยอมรับความชอบธรรมในการเข้าสู่อำนาจของพรรคไทยรักไทยที่ “เสียงสวรรค์” มอบให้ ท่ามกลางความอ่อนแอของกลไกการตรวจสอบอื่นๆ พร้อมทั้งท้าย

³ เพียน นักเรียนนอก, ไข่แมงมุมภาค 2 (ของแท้ๆ), **เนชั่นสุดสัปดาห์** ปีที่ 14 ฉบับที่ 663 วันที่ 14 - 20 กุมภาพันธ์ 2548

ไม่ตั้งใจ) อาจเป็นการเลือกตั้งที่ประชาชนต้องเตรียมรับมือกับผลแห่ง “ความไว้วางใจ” ที่สูงเกินขนาดก็เป็นได้

ท่ามกลางกระแสเช่นนี้ หนังสือเรื่อง “การเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยไทย” ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล น่าจะเป็นหนังสือที่ตีพิมพ์ออกมาได้ถูกกาลเทศะที่สุดเล่มหนึ่ง สำหรับเป็น “แง่คิดเกี่ยวกับเรื่องที่เราควรผลักดัน ซึ่งทั้งภาครัฐและภาคประชาชนสามารถนำไปใช้ประกอบการพิจารณาสถานการณ์ของตนได้ บนพื้นฐานของการหาทางสร้างสันติสุขให้บังเกิดขึ้นในบ้านเมือง” (หน้า 222) อันเป็นสิ่ง “เฉพาะหน้า” ที่ผู้แต่งในฐานะผู้วิจัยเชื่อว่าหนังสือเล่มนี้พอจะทำได้มากที่สุด

ว่าด้วยเนื้อหาโดยย่อของหนังสือ

หนังสือ “การเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยไทย” เป็นงานเขียนที่เรียบเรียงจากงานวิจัยชื่อเดียวกันที่ผู้แต่งคือ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้รับทุนอุดหนุนจาก “ทุนปรีดี พนมยงค์ มูลนิธิ 50 ปี ธนาครแห่งประเทศไทย” ซึ่งผู้วิจัยเน้นว่างานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาการเมืองภาคประชาชนในฐานะองค์ประกอบใหม่ของระบอบประชาธิปไตยมากกว่าการลงสู่รายละเอียดในปัญหาต่างๆ ที่ประชาชนกำลังประสบอยู่ เช่น ปัญหาการขาดแคลนปัจจัยการผลิต ปัญหาความเสื่อมทรุดของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ-สังคม หรือปัญหาความยากจนโดยรวม (หน้า 2) คำถามหลักของงานวิจัยชิ้นนี้จึงอยู่ที่ว่า “การเมืองภาคประชาชนมีฐานะความชอบธรรมอยู่ตรงไหนในระบบการเมืองการปกครองไทย และสามารถแสดงบทบาทสนองจุดมุ่งหมายอะไรได้บ้างในสถานการณ์ที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่” (หน้า 2)

เพื่อตอบคำถามนี้ เสกสรรค์ เลือกใช้ทฤษฎีการเมืองและหลักรัฐศาสตร์ด้านการเมืองเปรียบเทียบช่วยในการสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท เริ่มต้นจาก **บทที่ 1 ปัญหาประชาธิปไตยในประเทศไทย: ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์-วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ-สังคม** เป็นการวิเคราะห์ปัญหาประชาธิปไตยโดยการเทียบหลักการที่นำเข้ามาจากตะวันตกกับเงื่อนไขแบบไทย ซึ่งผู้แต่งชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยด้านลบอยู่ 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) เงื่อนไขทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (2) โครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจที่มีมาแต่เดิม และ (3) ความยากจนและความเหลื่อมล้ำสุดขั้วในทางเศรษฐกิจและสังคม ที่คอยบั่นทอนหลักการและจุดหมายของความสัมพันธ์ทางอำนาจซึ่งในที่สุดได้นำไปสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบชนชั้นนำอันเป็นระบอบการเมืองที่ประชาชนไม่มีอำนาจจริง เป็นระบอบที่มีปัญหาเสถียรภาพ ความชอบธรรม และเต็มไปด้วยการทุจริต

บทที่ 2 ผลกระทบของกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่มีต่อรัฐไทยและระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย เป็นส่วนที่ผู้แต่งทำการทบทวนสภาพการก่อเกิดของทั้งรัฐและชาติสมัยใหม่ในประเทศไทย และพบว่า การเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ ณ รอยต่อของคริสต์ศตวรรษที่ 20 กับ 21 ได้กลายเป็นตัวแปรใหม่จากภายนอกที่ส่งผลกระทบเชิงลบต่อรัฐชาติ และความเป็นประชาธิปไตยของไทยเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วงหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ปี 2540 เสกสรรค์มองว่ามีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหญ่ต่อรัฐและสังคมไทยใน 5 ทิศทางด้วยกันคือ (1) รัฐไทยจะถูกลดอิสระในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจและถูกจำกัดเงื่อนไขในการดูแลประชาชนส่วนข้างมาก แต่อาจได้รับการสนับสนุนให้ใช้อำนาจมากขึ้นในการปกป้องทรัพย์สินของกลุ่มทุนข้ามชาติและธุรกิจของเอกชนไทยที่ยอมดำเนินการในกรอบเดียวกับลัทธิเสรีนิยมใหม่ (2) กลุ่มธุรกิจและคนชั้นกลางส่วนใหญ่จะหันเหไปสังกัดระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนวัฒนธรรมแบบไร้พรมแดนมากขึ้น ชัดเจนขึ้น และไม่มีความผูกพันกับประชาชนส่วนที่เหลือในสังคม (3) อิทธิพลของทุนใหญ่ทั้งในประเทศและทุนต่างชาติจะเบียดยัดพื้นที่สาธารณะ และครอบงำสังคมไทยด้วยแนวคิดเสรีนิยมใหม่โดยผ่านทางสื่อโฆษณาและกระแสปิโคโนม ซึ่งจะเข้ามาหักล้างและแทนที่วิถีชีวิตตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิม (4) กลุ่มทุนนิยมใหญ่จะพยายามเบียดขับชนชั้นนำกลุ่มอื่นๆ ออกจากฐานทางการเมืองหรือทำให้ต้องขึ้นต่อเขา ส่งผลให้ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนกลายเป็นระบอบการเมืองแบบปิดหรือถูกผูกขาดเวทีโดยกลุ่มทุนใหญ่ที่เชื่อมโยงกับโลกาภิวัตน์ และ (5) ปัญหาของชนชั้นล่างที่สั่งสมมาก่อนหน้านี้จะรุนแรงขึ้นจากกระบวนการแย่งยึดทรัพยากร แย่งยึดรายได้ประชาชาติและพื้นที่ประกอบอาชีพโดยกลุ่มทุนใหญ่ในประเทศและทุนข้ามชาติ

แนวโน้มทั้งห้าประการนี้จะยิ่งทำให้ปัญหาประชาธิปไตยที่ตกค้างมาแต่เดิมเพิ่มมิติซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งเสกสรรค์ได้สรุปไว้เป็นปัญหาระดับมูลฐาน 3 ประการใน **บทที่ 3 การเมืองภาคประชาชนกับการขยายตัวของระบอบประชาธิปไตยไทย: หลักการและความจำเป็นทางสถานการณ์** ได้แก่ (1) ปัญหาที่สติดของอำนาจอธิปไตย (2) ปัญหาค่านิยมผลประโยชน์แห่งชาติ และ (3) ปัญหาฉันทามติทางการเมือง และตรงนี้เองที่ทำให้บทบาทฐานะของการเมืองภาคประชาชนเป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณา เนื่องจากการเมืองภาคประชาชนเป็นกระบวนการของประชาธิปไตยทางตรงและประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะช่วยจัดการกับปัญหาที่ประชาธิปไตยแบบตัวแทนก่อกำเนิดขึ้นหรือรับมือไม่ได้ไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ โดยธรรมชาติการเมืองภาคประชาชนเป็นขบวนการแบบพหุนิยมจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนิยาม “ผลประโยชน์แห่งชาติ” ขึ้นมาใหม่ในลักษณะการผนวกรวมผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมและไม่ทอดทิ้งผู้ใดท้ายที่สุด การเมืองภาคประชาชนยังเป็นกระบวนการพัฒนาแบบทางเลือกที่จะมีบทบาทในการถ่วงดุลอิทธิพลของทุนข้ามชาติ พัทธการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนแก้ไข

ปัญหาความยากจนในเชิงโครงสร้าง ดังนั้น การเมืองภาคประชาชนจึงเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการกระจายอำนาจจากรัฐสู่สังคม ช่วยลดทอนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับ “ชาติ” ที่เป็นแบบแนวดิ่ง และเพิ่มความสัมพันธ์แนวราบที่เสมอภาคสร้างสรรค์ระหว่างประชาชนให้มากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะข้างต้นของภาคประชาชนจะปรากฏเป็นจริงได้จะต้องมีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ของผู้รับผิดชอบประเทศและชนชั้นนำทางการเมือง หรือแม้แต่สาธารณชนโดยทั่วไป ใน **บทที่ 4 การเมืองภาคประชาชนในประเทศไทย: ระหว่างอุดมคติกับความเป็นจริง** จึงเป็นการกล่าวถึงภาพรวมของภาคประชาชน โดยเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจในเบื้องต้นว่า “ภาคประชาชนคืออะไร” ก่อน แล้วลำดับให้เห็นความเป็นมาของการเคลื่อนไหวในทิศทางดังกล่าว จากนั้นจำแนกให้เห็นความหลากหลายของกิจกรรม ตลอดจนแนวคิดที่ยังแตกต่างกันของกลุ่มประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน สุดท้ายจึงเป็นบทวิเคราะห์อุปสรรคของการเมืองภาคประชาชนไทยซึ่งผู้แต่งสรุปว่ามีอยู่ 4 ประการ คือ (1) อุปสรรคจากแนวนโยบายของรัฐและรัฐบาล (2) อุปสรรคจากแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของฝ่ายรัฐและฝ่ายทุน (3) อุปสรรคจากความไม่เข้าใจและการวางเฉยของสังคมที่ไม่เดือดร้อน และ (4) อุปสรรคจากปัญหาจิตสำนึกทางการเมือง การขาดแคลนทุน และภาวะผู้นำ

จากการทบทวนเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยไทยดังที่กล่าวมา เสกสรรค์เชื่อว่ายังมี “ช่องโอกาส” ที่จะสามารถผนวกการเมืองภาคประชาชนมาไว้ในระบอบการเมืองใหม่ ใน **บทสรุป: แง่คิดเกี่ยวกับทางออก** เสกสรรค์ได้เสนอแง่คิดเกี่ยวกับการเชื่อมร้อยการเมืองภาคประชาชนเข้ากับองค์รวมของระบบการเมืองการปกครอง โดยเน้นไปที่การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองและชุมชนท้องถิ่นที่จะเป็นกระบวนการที่สามารถช่วยขจัดเชยความเสื่อมอำนาจของรัฐบาลในยุคโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี

กล่าวได้ว่า ระบอบการเมืองการปกครองไทยที่มีปัญหาสั่งสมมานานในทัศนะของเสกสรรค์ยังมีทางออกอยู่พอสมควร ซึ่งผู้วิจารณ์มองว่าเป็นทางออกในแบบ “สมานฉันท์” คงลักษณะประชาธิปไตยแบบตัวแทน ควบคู่กับการยอมรับบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมองภาคประชาชนเป็น “ทุน” ที่สำคัญในการแก้ปัญหา มากกว่าการผลักดันให้ภาคประชาชนเป็นขบวนการเผชิญหน้า ปฏิเสธ/ต่อต้านอำนาจรัฐซึ่งรังแต่จะทำให้ภาคประชาชนถูกมองเป็น “สิ่งแปลกปลอม” สำหรับระบอบการเมืองการปกครองไป

ว่าด้วยความกังวลใจและสิ่งที่ต้องการให้ช่วยกัน “คิดต่อ”

หนังสือ “การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย” นับเป็นผลงานที่ทรงคุณค่าชิ้นหนึ่งซึ่งกลั่นกรองจากการทำ “วิจัย” โดยบุคคลที่เหมาะสมที่สุดคนหนึ่งของเมืองไทย ซึ่งหากจะเปรียบเทียบแบบบ้านๆ แล้วก็อาจกล่าวได้อย่างเต็มปากว่าเป็นบุคคลที่เสมือนมี “สัญลักษณ์ (Logo)” การเมืองภาคประชาชนไทยติดอยู่ตรงหน้าผากตลอดเวลา สิ่งที่เสกสรรค์ ประเสริฐกุล อุทิศไว้ในหนังสือเล่มนี้จึงมิได้เป็นเพียงความคิดที่ผ่านการบ่มเพาะมานานจนสุกงอม และเพียบพร้อมด้วยข้อคิดความเข้าใจอันหยั่งลึก⁴ ของเขาเท่านั้น แต่ข้อมูลที่ประกอบขึ้นเป็น “งานวิจัย” และเป็นหนังสือเล่มนี้ยังได้หลอมรวมเอาแง่คิดความรู้และประสบการณ์จากบรรดาปัญญาชนสาธารณะ ผู้นำกลุ่มประชาชน และผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชน “แถวหน้า” ของเมืองไทยไว้อย่างแน่นเนื่องด้วย

อย่างไรก็ดี ด้วยการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การเมืองภาคประชาชน” ในระบอบประชาธิปไตยไทยเป็นหัวข้อที่ใหญ่โตและเกี่ยวข้องกับประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งผู้แต่งก็ยอมรับว่าความขาดตกบกพร่องเป็นสิ่งธรรมดาที่อาจมีอยู่ ผู้วิจารณ์ในฐานะผู้อ่านคนหนึ่งจึงเรียบเรียงบทวิจารณ์ขึ้นโดยมุ่งหวังที่จะสะท้อนความคิดเห็นบางประการจากการตรวจตราเนื้อหาสาระของหนังสือเล่มนี้อย่างพิถีพิถัน เพราะพร้อมกับใคร่ชวนให้ผู้อ่านท่านอื่นช่วยกัน “คิดต่อ” ในบางประเด็นที่ผู้วิจารณ์ยังรู้สึกเป็นกังวลอยู่

เริ่มต้นจากความ “กังวลใจ” ที่มีต่อ “เปลือก” ที่หุ้มห่อสาระภายในไว้ ไม่ว่าจะด้วยความจงใจหรือไม่พิถีพิถัน รูปลักษณะภายนอกของหนังสือที่นำภาพการชุมนุมของประชาชนเรือนแสน ณ บริเวณโดยรอบอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยใช้เป็นภาพหน้าปก ในสายตาของผู้วิจารณ์ถือว่ามิได้มีส่วน “ชักนำ” ให้คนอ่าน (ทั้งที่อยู่ในฐานะผู้รับผิดชอบประเทศ ชนชั้นนำ หรือสาธารณชนทั่วไปก็ตาม) เปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ไปกับสิ่งที่เสกสรรค์พยายามนำเสนอไว้ในตัวเล่มเท่าที่ควร

จริงอยู่ที่การชุมนุมโดยสงบเป็นสิทธิอันชอบธรรมตามครรลองประชาธิปไตย และเป็นวิธีการอันสันติที่ภาคประชาชนพึงแสดงออกต่อรัฐ แต่ในอีกซีกหนึ่งของความทรงจำต้องยอมรับว่า ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 หรือเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 รวมถึงเหตุการณ์ที่ประชาชนออกมาเดินขบวนเรียกร้อง/ชุมนุมประท้วงอื่นๆ เช่น กรณีสมัชชาคนจน การประท้วงเรื่องท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย การต่อต้านการสร้างโรงไฟฟ้าที่หินกรูด และบ่อนอก ฯลฯ ต่างก็มีส่วนในการฉายภาพของการ “เผชิญหน้า” ซึ่งไม่ว่าบทสรุปของเหตุการณ์จะลงเอยด้วยดีหรือร้ายอย่างไร “ความรุนแรง” คืออีกด้านหนึ่งของเหตุการณ์ที่มีให้เห็นอยู่เสมอ

⁴ หยิบยืมจากบางส่วนของความชื่นชมที่เกษียร เตชะพีระมีต่องานชิ้นนี้ผ่านทางหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับประจำวันที่ 18 มิถุนายน 2547

ภาพการชุมนุมโดยสงบที่ใช้เป็น “สัญลักษณ์” ของการเมืองภาคประชาชนบนปกหนังสือ จึงกลายเป็นการผลิตซ้ำความเข้าใจที่มีต่อภาคประชาชนในความหมาย “แคบ” ตอกย้ำเพียงมิติของการต่อสู้และการแลกมาด้วยเลือดและน้ำตา ทำให้คุณค่าของสิ่งที่เสกสรรค์พยายามนำเสนอไว้ภายในซึ่งลุ่มลึกและไปไกลกว่าถูกมองข้ามไป

ประการต่อมา เป็นความกังวลที่มีต่อแง่คิดบางประการของเสกสรรค์ซึ่งฝากความหวังไว้กับการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองและชุมชนท้องถิ่น เพราะหากยอมรับว่าการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548 ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของการเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง แล้วก็น่าสนใจว่าการเชื่อมร้อยการเมืองภาคประชาชนเข้ากับองค์รวมของระบบการเมืองการปกครอง ผ่านกระบวนการกระจายอำนาจจะเกิดขึ้นได้อย่างไร และจะขับเคลื่อนไปในทิศทางไหน ภายใต้สถานการณ์ใหม่ที่ซับซ้อนอย่างท่วมท้นของพันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตรและพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้ง ทำให้การเมืองระบบพรรคการเมืองเด่นพรรคเดียว (One-Party Dominance⁵) ที่มีเค้าลางมาตั้งแต่การเลือกตั้งครั้งที่แล้ว (2544) ปรากฏชัดขึ้น

จากประสบการณ์ ของประเทศที่อยู่ภายใต้การเมืองระบอบประชาธิปไตยระบบพรรคเด่น พรรคเดียวมาอย่างยาวนาน เช่น มาเลเซีย พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับและให้การสนับสนุนรัฐบาลของพวกเขาเป็นอย่างดี กล่าวคือ ประชาชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับกลางขึ้นไปจนถึงระดับสูง (โดยเฉพาะภาคธุรกิจ) มีความพอใจอย่างสูงต่อเสถียรภาพของรัฐบาล ภายใต้ฐานคิดแบบเศรษฐกิจทุนที่มีสูตรสำเร็จว่าเสถียรภาพจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในหมู่นักลงทุน และนำไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในที่สุด ขณะเดียวกัน ประชาชนคนชั้นล่างก็มีความสุขดีกับ “การเอื้ออาทร” จากภาครัฐ ผ่านนโยบาย “ประชานิยม” ต่างๆ ที่รัฐบาลสรรหามาให้

นั่นละ ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองที่มีเอกภาพและการตัดสินใจที่รวดเร็วย่อมเป็นยอดปรารถนามากกว่า “การกระจายอำนาจ” ที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย (หาข้อสรุปยาก) และความรอบคอบ (จนล่าช้า) ซึ่งก็ไม่น่าประหลาดใจเลยที่ตลอด 4 ปีของรัฐบาลทักษิณ 1 การเร่งรัดเรื่องการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นประเด็นที่แผ่วเบาผ่านเสียง “ในลำคอ” ของนักวิชาการบางกลุ่มกับนักการเมืองชั่วตรงข้ามจำนวนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งล้วนมิได้แสดงให้เห็นถึง “ความจำเป็น” ที่แจ่มชัดแต่อย่างใด นอกจากการเรียกร้อง

⁵ การเมืองระบบพรรคการเมืองเด่นพรรคเดียว (One-Party Dominance) เป็นรูปแบบการเมืองประชาธิปไตยแบบหนึ่งที่นักรัฐศาสตร์ใช้เรียกระบบการเมืองที่มีพรรคการเมืองหลายพรรค แต่มีอยู่พรรคหนึ่งเป็นพรรคใหญ่และผูกขาดการเป็นรัฐบาลเป็นเวลานาน ทำให้มีนโยบายที่ต่อเนื่อง ในขณะที่พรรคอื่นๆ ทำหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านตลอดกาล และคอยตรวจสอบรัฐบาลในขอบข่ายที่ทำได้เท่านั้น

ให้คำนึงถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และเงื่อนไขตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542

ยิ่งกว่านั้น ใน**ประการสุดท้าย** ไม่ว่าแนวทางการกระจายอำนาจของประเทศไทยที่กำลังขับเคลื่อนกันอยู่จะมีจุดมุ่งหมายไปในทิศทางใด แต่เกือบทั้งหมดยังถูกเข้าใจและนำไปใช้บนฐานคิดแบบการเมืองระบบตัวแทน (แม้ “การมีส่วนร่วม” จะเป็นคำที่มีการอ้างถึงกันจนชินปากก็ตาม) และเป็น “ตัวแทน” ในแบบที่แทบจะไม่แตกต่างไปจากความเข้าใจและการแสดงออกต่อการเมืองระดับชาติเลย

ภาพของการเมืองระบบตัวแทนระดับท้องถิ่นยังคงเป็นภาพของการเชื่อมโยง ฟังฟัง อิงแอบกันของนักการเมืองระดับชาติและนักการเมืองท้องถิ่น ในลักษณะเครือข่ายพรรคพวก ญาติพี่น้อง ที่มีการพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัยได้มากขึ้น โดยกรรมวิธี “ถ่ายเลือด” จากตัวแทนการใช้อำนาจ “ยุคเก่า” ที่ถูกตราหน้าเป็นเจ้าพ่อไปสู่ตัวแทนการใช้อำนาจ “สายพันธุ์ใหม่” ที่เพียบพร้อมด้วย *ฐานะทางเศรษฐกิจและคุณวุฒิ* ในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ และค่อยแผ่ขยายไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับรองๆ เป็นลำดับ

โฉมหน้าการเมืองระดับท้องถิ่นของไทยในปัจจุบันจึงเป็นระบบการเมืองที่ข้ามพ้นการเล่นการเมืองเพื่อตักตวงผลประโยชน์แบบเดิมๆ ไปสู่**การเล่นการเมืองบนผลประโยชน์ทับซ้อน** แนวใหม่ โดยมีการประยุกต์หลักวิชาการด้าน “การบริหาร” และ “การตลาด” เข้ามาใช้ในการทำงาน ในลักษณะที่เน้น “ผู้รับบริการ” (ประชาชน) เป็นศูนย์กลาง และมีการถอดแบบความสำเร็จของระชาานิยมระดับชาติพัฒนาเป็น “ระชาานิยมรากหญ้า”⁶ ซึ่งมีข้อดีหากมองในแง่ว่าเป็นการทำงานที่ “เอาอกเอาใจ” ประชาชนอยู่ตามสมควร

อย่างไรก็ดี การยกฐานะประชาชนให้มีความสำคัญในฐานะ “ลูกค้า” ที่มีปากมีเสียงได้นั้น มองอีกมุมหนึ่ง ถือว่าเป็นการสร้าง “ลัทธิระบายน” ให้กับประชาชนในระดับ “ปัจเจกบุคคล” ทำให้ประชาชนคนหนึ่งสามารถแสดงออก ร้องเรียน และเรียกร้องได้โดยตรง ในฐานะของตน ผ่าน “ช่องทาง” ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสายพันธุ์ใหม่จะเปิดให้ เช่น ผู้รับฟังความคิดเห็น สายด่วน ข้อร้องเรียน กระดานความคิดเห็นผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ ซึ่งนับวันมีแต่จะพัฒนารูปแบบที่หลากหลาย สะดวก รวดเร็ว ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารโทรคมนาคมที่ล้ำหน้าขึ้นเป็นลำดับ นำวิตก

⁶ ทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเดินทางไปในท้องถิ่นใด นอกจากป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์ผลงาน/นโยบายของรัฐบาลที่มีให้เห็นจนชินตาแล้ว ป้ายแสดงผลงานของบรรดานักการเมืองท้องถิ่นทั้งหลายก็มีมากมายไม่แพ้กัน กลายเป็นข้อดีของการเมืองไทยสมัยปัจจุบันที่พอจะมองเห็นอยู่เหมือนกันว่า อย่างน้อยประชาชนก็พอจะมีความสำคัญอยู่บ้างในฐานะ “ผู้บริโภค” นโยบายที่มีรูปแบบหลากหลาย และมีการรายงานสู่สาธารณะเป็นระยะ แต่หากจะถามหาความต่อเนื่อง จริงจัง ยั่งยืน คงต้องพิจารณาให้รอบคอบกันอีกทีหนึ่ง

ว่า หากช่องทางเหล่านี้ยิ่งเปิดกว้างและประชาชนเข้าถึงได้ง่ายมากขึ้นเพียงใด ความสำคัญของการรวมกลุ่ม/สมาคมที่แข็งแกร่ง เอาการเอางาน และมุ่งรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมก็ยิ่งจะน้อยลงไปด้วยมากเท่านั้น เนื่องจากคนสามารถใช้ความเป็นปัจเจกบุคคลของตนในการรักษาผลประโยชน์ส่วนตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

บทส่งท้าย

ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (2540) จะมุ่งสร้างระบบการเมืองไทยให้พัฒนาไปสู่การเมืองแบบมีพรรคการเมืองใหญ่สองพรรค ดังเช่นประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นแม่แบบประชาธิปไตยทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกาหรือสหราชอาณาจักร แต่ภายหลังจากการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้ (6 มกราคม 2544) พร้อมกับชัยชนะอย่างท่วมท้นของพรรคไทยรักไทย และการก้าวสู่เก้าอี้ยานายกรัฐมนตรีของพันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร ด้วยบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญที่เสริมส่งเสริมภาพของคณะรัฐบาล และการแสดงออกซึ่งสภาวะผู้นำที่เข้มแข็งของนายกรัฐมนตรีไทย กลับทำให้การเมืองไทยมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่การเมืองแบบพรรคการเมืองเด่นพรรคเดียวผูกขาดการเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลอย่างต่อเนื่องและยาวนานหรือระบบ One-Party Dominance มากกว่า ซึ่งการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548 ได้ช่วยตอกย้ำและทำให้ภาพของการเมืองแบบที่ว่าเด่นชัดขึ้น นำมาซึ่งปฏิกริยาในรูปต่างๆ จากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทางรับมือกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญนี้ และแน่นอนว่าแนวทางที่ถือเอา “การเมืองภาคประชาชน” เป็นหลักชัยก็ไม่ใช่ข้อยกเว้น

หนังสือ “การเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยไทย” ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ที่ได้ทำการ “ตรวจเช็คสภาพ” การเมืองภาคประชาชนและการปกครองระบอบประชาธิปไตยไทยอย่างละเอียดลออจึงนับเป็นผลงานที่มีคุณค่า เนื่องจากในอดีตเรามักพบว่าการศึกษาที่จะพัฒนาอะไรขึ้นมาในสังคมไทย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและระบอบประชาธิปไตยก็มักทำได้ล่าช้า ไม่ทันต่อสถานการณ์ เรียกว่า กว่าจะทำการ “วิจัย” กันแล้วเสร็จ เงื่อนไขต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปสู่ปัญหาใหม่เกือบทั้งหมดแล้ว จนผลงานวิจัยกลายเป็นเพียงกองกระดาษที่ไต่ตามสถานการณ์ไม่ทัน ดังนั้น จึงมีใช้เรื่องง่ายและไม่บ่อยครั้งนักที่เราจะได้มีโอกาสอ่านผลงานวิจัยที่ทันกับยุคสมัย เช่น “การเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยไทย” ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เล่มนี้